

НЕВПЕВНЕНІСТЬ І ЕМОЦІЙНЕ ВИГОРАННЯ ОСОБИСТОСТІ ЯК БАР'ЄРИ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Олена Старовойт

Київ

Інновації іноді сприймаються людьми як те, що руйнує їх звички й усталений спосіб життя. Тому негативні психічні реакції на інновації мають бути цілком зрозумілими. Серед різновидів психічних реакцій, які зумовлюють наявність певних бар'єрів розгортання інноваційної діяльності, науковці виокремлюють фрустрацію, страх перед творчістю та інші антиінноваційні стереотипи. Водночас на особливу увагу дослідників нині заслуговують невпевненість і емоційне вигорання, які зумовлюють різні хворобливі й неадекватні реакції особистості на інноваційну діяльність. Формування інноваційної культури пов'язане з розвитком творчих здібностей і реалізацією креативного потенціалу самої людини – її суб'єкта. Інноваційна культура віддзеркалює цілісну орієнтацію людини, закріплену в мотивах, знаннях, вміннях і навичках, а також в образах і нормах поведінки.

Ключові поняття: людина, освіта, інноваційна діяльність, інноваційна культура, інноваційний бар'єр, інноваційний потенціал.

Сутність невизначеності інновації провокує невпевненість як головний бар'єр інноваційної діяльності та необхідність його подолання під час формування особистості. Інструментами інноваційної культури є віра, впевненість, переконання, відданість, тобто предмети не матеріальної природи, а такі, які виходять із серця і душі людини. Внутрішні переконання є провідними в поведінці людей – не тільки всієї спільноти, але й окремих індивідів (Vikarchuk 2013) [1]. Ці переконання створюються в процесі життєдіяльності людини як наслідок її соціальних і психологічних особливостей та рис.

Інноваційна ситуація завжди є для людини певною проблемою, яка потребує розв'язання. Аналіз інноваційної ситуації дозволяє виявити «пробіли» у життєвому просторі людини, що вимагають від нього акта об'єктивації (на аксіологічному рівні – при необхідності ціннісно зорієнтуватися в тому, що відбувається, на гносеологічному рівні – для задоволення когнітивної потреби в новій інформації, на праксеологічному рівні – у разі, коли освоєні способи дії виявляються неефективними). Рельєф інноваційної ситуації залежить від того фактора, що виявився центрованим, потрапив у фокус об'єктивації (Vlasenko 2003) [2].

Нове і невідоме завжди викликало у людей тривогу і страх. Нерідко інновації, які руйнували усталений спосіб життя, звички людей, зумовлювали хворобливі й неадекватні реакції. Одним із видів негативної психічної реакції на інновації є фрустрація. Фрустрація – психічний стан, викликаний об'єктивно неподоланими (або такими, що так сприймаються суб'єктом) труднощами у розв'язанні значущих для людини завдань. Такий стан може бути спричинений надто швидким, надто частим або перманентним впровадженням інновації. Подібні наслідки можуть мати і впровадження масштабних (системних) та безальтернативних інновацій.

Досить цікавим, але, на жаль, мало вивченим феноменом є «страх перед творчістю». На думку А. Маслоу, самоактуалізації багатьох людей заважає «комплекс Іони», що полягає в страху перед успіхом. В одних випадках людина сумнівається у своїх здібностях, а в інших – побоюється за непередбачувані результати своєї творчої діяльності (Yaholkovskyy 2011) [3].

Саме тому згадані вище антиінноваційні стереотипи (форми антиінноваційної поведінки) часто вибудовуються за логічною схемою: «Так, але...», яка має такі модифікації:

1. «Це в нас уже є». Наводиться приклад, чимось подібний на пропоноване нововведення.

2. «Це в нас не вийде». На підтвердження цієї точки зору наводять різноманітні причини, які, на думку опонентів нововведення, унеможливають його впровадження.

3. «Це не вирішує наших головних проблем». Такої позиції дотримуються прибічники радикальних нововведень. Однак диференціація проблем на головні й другорядні часто є суб'єктивною, тому нерідко така критика не дає змоги реалізувати потрібні й цінні нововведення.

4. «Це вимагає доопрацювання». Виявивши недоліки нововведення, переконують, що воно ще не готове до застосування.

5. «Є й інші пропозиції». Нововведенню пропонується альтернатива, що має на меті переведення уваги на взаємодію, політику авторів протилежних ідей (Dychkivska 2004) [4].

Однак у будь-якій людській діяльності виникають стани, що перешкоджають повноцінному прояву особистості, її самореалізації, самовираженню й самоорганізації та активності як в інтелектуальній, так і в практичній сферах. Такими станами виступають бар'єри.

Як зазначалося вище, традиційно бар'єри поділяються на зовнішні та внутрішні. До зовнішніх бар'єрів належать труднощі соціального характеру, викликані помилками виховання, умовами спілкування, невдалого досвіду емоційних і соціальних контактів. До внутрішніх – особистісні властивості: агресивність, тривожність, ригідність, напруженість, сором'язливість. Між зовнішніми та внутрішніми бар'єрами існує тісний взаємозв'язок. Відтворюючись у психіці, зовнішні бар'єри перетворюються на внутрішні. Спочатку вони фіксуються в емоційно-чуттєвій, потім у когнітивній сфері, тим самим поширюючи свою дію на інші види людської діяльності (Hlazkova 2011) [5].

Оскільки будь-яка інноваційна діяльність є груповою чи колективною дією, то перешкоди та складнощі у її здійсненні можуть також носити комунікативний характер. Невпевненість в комунікативній взаємодії є головним перешкоджаючим чинником, оскільки зводить нанівець соціальне значення інновації. Так, наприклад В. Лабунська класифікувала труднощі, що виникають у спілкуванні на об'єктивні та суб'єктивні; первинні й вторинні; усвідомлені, реально існуючі, усвідомлені та неусвідомлені, але реально неіснуючі; ситуативні й стабільні; міжкультурні та культурно-специфічні; загальновікові, гендерні, статеві; індивідуально-психологічні, особистісні, соціально-психологічні; когнітивно-емоційні, мотиваційні й інструментальні; вербальні та невербальні (Labunskaya 2011) [6]. І. Гофман виділив такі бар'єри, що утруднюють комунікативний акт: зовнішня неухважність: реципієнт звертає увагу на важливі факти, зайнятий чимось, що перебуває за межами сприйняття інших; егоїстичність: заклопотаність самим собою перешкоджає поглинанню бесідою; захопленість взаємодією, унаслідок заклопотаності особистими проблемами і станом відносин у групі втрачається здатність стежити за темою розмови.

Проблема соціальних інноваційних бар'єрів і їх складових детально описана в працях А. Пригожина (1987). Психологічний, внутрішньо особистісний бар'єр зумовлений як індивідуальними особливостями людини, так і соціально-психологічними рисами тієї спільності, до якої вона входить [7]. Ззовні цей бар'єр втілюється в захисних висловлюваннях, що відтворюють стереотипи, існуючі в суспільстві щодо конкретних інновацій. Також А. Пригожин однією зі складових психологічних бар'єрів перед новим визначає силу звички, небажання змінювати стандарт поведінки, страх невизначеності.

Подолання невпевненості має носити творчий характер, адже через творчість людина розкриває підсвідоме та втілює потаємні думки. Творчий підхід стає базою успішної діяльності особистості, оскільки забезпечує можливості з її самореалізації й адаптації в швидкоплинних та інформаційно насичених умовах сучасності. Втілення інноваційної культури сьогодні є беззаперечним шляхом розвитку суспільства, адже свого часу Т. Парсонс, досліджуючи природу культурних універсалій, довів, що домінуюча культура суспільства є складним утворенням, яке підтримує багато людей. Сьогодні можна стверджувати, що домінує саме інноваційна культура (Shtefan 2009) [8].

Таким чином, формування інноваційної культури пов'язане з розвитком творчих здібностей і реалізацією креативного потенціалу самої людини – її суб'єкта. Інноваційна культура віддзеркалює цілісну орієнтацію людини, закріплену в мотивах, знаннях, вміннях і навичках, а також в образах і нормах поведінки. Високо свідомою діяльністю людини – творчістю, спрямованою на створення нових продуктів матеріальної і духовної культури (нові знання, оригінальні способи розв'язання певної проблеми, наукові відкриття, нові технології, високомистецькі твори тощо), які мають суспільно-історичну цінність, є невід'ємною складовою культури (Stepanov 2006) [9]. Від сукупності здібностей і творчих обдарувань людини, її освітньо-кваліфікаційного і культурного рівня значною мірою залежить інноваційна активність суспільства.

Розвинутий інноваційний потенціал особистості характеризує в цілому здатність людини до конструктивного, нестереотипного мислення і поведінки в рамках нової ситуації, до виявлення нових способів розв'язання проблем, усвідомлення й розвитку свого інноваційного досвіду. Головний фактор прояву й розвитку інноваційного потенціалу – мінливість світу. Інноваційний потенціал виступає могутнім важелем розвитку особистості, що визначає її готовність змінюватися, відмовлятися від стереотипів. Унаслідок цього стає очевидною необхідність пошуку засобів, що дозволяють розвивати інноваційний потенціал особистості, яким володіє людина (Yaholkovskyy 2011) [3]. Вихід з суперечностей зазначених вище, наприклад В. Кремень (2011) вбачає в подальшому залученні мас до освіти і знань, що з необхідністю призводить до стирання різкої межі між цими новими суспільними протилежностями [10]. Однак слід ураховувати, що сьогодні освіта вже не може рухатися традиційним шляхом, а має перебувати в постійному пошуку нових форм, яких вимагає сучасна людина. Інноваційна освіта, як і інші інституції, що претендують на інноваційність, повинна виходити з нової людини, із системи її нових цінностей.

Але втіленню інновацій та реалізації інноваційної діяльності перешкоджає не тільки невпевненість. Однією з істотних перешкод є загроза «емоційного вигорання» особистості в системі інновацій. Це пов'язано, насамперед з тим, що будь яка інновація є стресовою ситуацією як для інноваторів, так і для послідовників. Об'єднуючим у змістовому розумінні по відношенню до всієї групи цих понять є поняття «нове». Воно пов'язане із однією із вічних філософських проблем – проблемою змін і із спробою вирішити так званий парадокс розвитку. Тому за допомогою терміна «нове» у застосуванні до розвитку взагалі ми можемо визначати все те, що не зводиться до того, що було «до». В залежності від контексту обговорюваних проблем нове постає із найбільш різноманітних сторін: нове як емерджентне, яке не виводиться із наявного; нове як прояв потенційно закладеного; нове як згадка старого, уже баченого, того що було але у інших формах; нове як співпадання результату із скритою установкою (Chumak 2009) [11].

Втілення нового завжди потребує від особистості безпрецедентного напруження розумових, фізичних та психологічних сил. Саме тому велика загроза перевантаження, та як слід, появи симптому емоціонального вигорання при тривалому напруженні. Синдром емоційного вигорання – це реакція організму, яка виникає внаслідок тривалого впливу стресу середньої інтенсивності. Емоційне вигорання проявляється як процес поступової

втрати емоційної, когнітивної та фізичної енергії, появи відчуття виснаження, особистої відстороненості та зниження рівня задоволення виконанням роботи. У результаті вигорання людина втрачає психічну енергію, у неї розвивається психосоматична втома (виснаження), емоційне виснаження, з'являються невмотивована тривога, дратівливість, знижується самооцінка, втрачається сенс власної професійної діяльності. До основних організаційних факторів, які сприяють вигоранню відносять: високе навантаження; відсутність чи брак підтримки з боку колег чи керівництва, недостатню винагороду за роботу чи брак визнання; невизначеність у оцінці виконання роботи; неможливість впливати на прийняття рішень; двозначні та / або невизначені вимоги до роботи; постійний тиск з боку керівництва; необхідність виконувати монотонну та неперспективну роботу; конфліктну атмосферу в колективі; недостатній час для відпочинку (Prokopenko 2005) [13].

Дослідники називають п'ять ключових груп симптомів, характерних для синдрому емоційного вигорання.

1. Фізичні симптоми (фізична втома, виснаження; зміна ваги; безсоння; поганий загальний стан здоров'я, неритмічне дихання, нудота, запаморочення тощо; підвищення артеріального тиску; виразки й запальні захворювання шкіри; хвороби серцево-судинної системи).

2. Емоційні симптоми (брак емоцій; песимізм, цинізм і черствість у роботі й особистому житті; байдужність; відчуття безпорадності і безнадії; агресивність, дратівливість; тривожність, посилення ірраціонального занепокоєння, нездатність зосередитися; депресія, почуття провини; істерія; втрата ідеалів, професійних перспектив; збільшення деперсоналізації; почуття самотності).

3. Поведінкові симптоми: під час навчання з'являється втома; байдужність до харчування; мале фізичне навантаження; виправдання вживання тютюну, алкоголю, ліків; нещасні випадки - падіння, травми, аварії тощо; імпульсивна емоційна поведінка.

4. Інтелектуальні симптоми (зниження інтересу до нових теорій та ідей у навчанні, до альтернативних підходів у вирішенні проблем; нудьга, туга, апатія, втрата інтересу до життя; більша схильність до шаблону, ніж до творчого підходу; байдужність до нововведень; мала участь чи відмова від участі в розвиваючих експериментах; формальне виконання роботи).

5. Соціальні симптоми (низька соціальна активність; зниження інтересу до дозвілля, захоплень; обмеження соціальних контактів; відчуття ізоляції, нерозуміння інших; відчуття браку підтримки з боку родини, друзів, колег (Charplak 2009) [13].

Інноваційна діяльність та творчість пов'язана також із специфічними рисами особистості. Наприклад, дослідники зазначають, що особливу роль емоційна складова набуває в контексті обдарованості. Дослідження обдарованих дітей показали неоднозначність цієї проблематики. Так, багато авторів вважають важливою властивістю обдарованості емоційну чутливість дитини. З іншого боку, у обдарованих дітей часто спостерігається недорозвинення емоційної сфери. За результатами досліджень Ф. Хоровітца і О. Байєра, обдаровані діти дуже часто відчувають серйозні проблеми в емоційній області та сфері взаємовідносин з однолітками. Дисинхронія (порушення балансу) інтелектуального та емоційного розвитку може чинити негативний вплив на особистість не тільки обдарованої дитини, а й дорослої людини. Багато творчі люди є невротиками: їм властиві емоційні порушення, завдяки яким у цих людей спотворюється «нормальне» бачення світу, що дозволяє їм бути оригінальними і продукувати нестандартні ідеї, рішення та образи (Yaholkovsky 2011) [3]. Проблема в тому, що такий емоційний стан призводить до вигорання набагато швидше, адже напруженість спостерігається протягом довгого часу.

Взагалі будь які зміни сприймаються людиною як певний стрес. Ситуація змін переживається людиною як суб'єктивно дана йому і тільки йому. Представники різних поколінь різними способами переборюють кризи змін, по-своєму переживають нові події. Виявлення й з'ясування ситуації змін залежить від сформованих у сучасній людині культури уявлень про світ (його статичності, динамічності, системи існуючих заборон, соціальних установок і стереотипів). Вони утворюють апіорні умови, на базі яких світ і окремі події, що відбуваються в ньому, уявляються й переживаються як змінені. Екзистенційний статус переживань задається ступенем особистісного включення в нову ситуацію, ступенем її значимості для подальшого розгортання індивідуального буття. Просторово-часовий статус указує на час входження в нову ситуацію (і її межі – природні, культурні, естетичні, соціальні). Переживання проектування змін пов'язано з поняттям свободи суб'єкта, що змінює ситуацію. Предметом такого переживання є образ наявної, реально існуючої ситуації, якою вона повинна стати по завершенні інноваційної активності суб'єкта, і можливі способи досягнення такого перетворення ситуації. Подібним до переживання проектування є переживання можливої події змін у прийдешньому – переживання, що передує події. Зміна мислиться як бажане, небажане чи очікуване, причому факт прийдешніх змін і їхніх наслідків можуть витіснятися зі свідомості. Людина в даній ситуації не є суб'єктом, що цілком визначає її результат. Сила, що змінює, лежить поза межами особистісного впливу, але своєю інноваційною активністю людина може з деякою ймовірністю вплинути на результат ситуації (Vlasenko 2003) [2].

Саме тому вигорання повинне розглядатися як особливий стан людини, що є наслідком стресів. «Синдром вигорання» – складний психофізіологічний феномен, який визначається як емоційне, розумове і фізичне виснаження через тривале емоційне навантаження, виражається в депресивному стані, відчутті втоми і спустошеності, недоліку енергії і ентузіазму, втраті здібностей бачити позитивні результати своєї праці, негативній установці відносно роботи і життя взагалі. Існують різні думки щодо причин виникнення вигорання і самих симптомів емоційного «вигорання». Дослідники сходяться на думці про те, що головне джерело вигорання – це взаємодія з людьми. Ті, хто працюють у медичних, освітніх, психологічних, соціальних службах, перш за все, виконують роботу, що вимагає особливих емоційних витрат. На сьогодні виділяють близько 100 симптомів, так або інакше пов'язаних з «вигоранням». Серед них є такі, які пов'язані з мотивацією на роботу (втрата ентузіазму, інтересу до тих, кого обслуговують). Б. Пелман і Е. Хартман, узагальнивши багато визначень «вигорання», виділили три головні компоненти: емоційне і / або фізичне виснаження, деперсоналізація, понижена робоча продуктивність. По суті, походження «вигорання», мабуть, неможливо однозначно пов'язати з тими або іншими особистісними або ситуаційними чинниками, швидше воно є результатом складної взаємодії особистісних особливостей людини, ситуації її міжособистісних відносин і її професійної і робочої ситуації, у якій вона знаходиться (Ovsyannikova 2011) [14].

З іншого боку, сама інновація виникає як відповідь на внутрішнє напруження, проблему, протиріччя в звичному, традиційному укладі життя, що виявляється як у навколишньому середовищі, суспільстві, так і в самій людині, в середовищі його цінностей, потреб, установок тощо.

Ще один рівень протиріч у сприйнятті та здійсненні інновації – прийняття (або не прийняття) особистістю інновацій в суспільстві актуальне в умовах корінної ломки суспільних структур. Слід підкреслити, що ставлення особистості до інновацій активно впливає на успіх становлення і прийняття суспільних і культурних змін. Складність будь-якої інновації як нової духовної реальності виявляється і в зіткненні інтересів з організаційними структурами як елементами і носіями стабільності і міцності. В

організаціях, культурах існує уявлення, а можливо і норма, допустимих відхилень інновації. Порушення такої норми або заходи може викликати негативні процеси, культурні та психологічні бар'єри, негативну реакцію на інновації. Інновації можуть призвести і до негативних наслідків через незнання, помилки тощо (Sovetova 1998) [15]. Тому знання сутності й засадничих аспектів розгортання інновацій є для людини вкрай необхідним, оскільки дає можливість подолати наявні бар'єри в розгортанні інноваційної діяльності.

Література:

1. Вікарчук О. І. Інноваційна культура як ідеологія управління діловою активністю підприємства / О. І. Вікарчук // Вісн. Одеського гос. ун-ту ім. М. Мечникова : зб. наук. праць. – 2013. – Т. 18, вип. 2. – С. 92–99.
2. Власенко Ю. О. Психологічний аналіз інноваційного потенціалу особистості : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. психол. наук : 19.00.01 / Ю. О. Власенко ; Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова. – Одеса, 2003. – 24 с.
3. Яголковский С. Р. Психология инноваций: подходы, модели, процессы / С. Р. Яголковский ; Нац. исслед. ун-т «Высшая школа экономики». – М. : Изд. дом Высшей школы экономики, 2011. – 272 с.
4. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології : навч. посіб. / І. М. Дичківська. – К. : Академвидав, 2004. – 218 с.
5. Глазкова І. Я. Проблема бар'єрів у сучасній педагогічній науці / І. Я. Глазкова // Педагогіка формування творчої особистості у вищій та загальноосвітній школах : зб. наук. праць Запорізького Класичного приват. ун-ту. – 2011. – № 14. – С. 129–137.
6. Психология затрудненного общения: Теория. Методы. Диагностика. Коррекция : учеб. пособ. для студ. высш. учеб. завед. / В. А. Лабунская, Ю. А. Менждерицкая, Е. Д. Бреус. – М. : Академия, 2001. – 288 с.
7. Пригожин А. И. Нововведения: стимулы и препятствия (Социальные проблемы инноватики) / А. И. Пригожин. – М. : Политиздат, 1989. – 271 с.
8. Штефан Л. В. Характерологічні ознаки поняття «інноваційна культура» / Л. В. Штефан // Педагогіка формування творчої особистості у вищій та загальноосвітній школах : зб. наук. праць Запорізького Класичного приват. ун-ту. – 2009. – Вип. 5. – С. 476–481.
9. Психологічна енциклопедія / автор-упоряд. О. М. Степанов. – К. : Академвидав, 2006. – 424 с.
10. Кремень В. Інноваційний стиль мислення людини як вимога часу / В. Кремень // Креативна педагогіка : наук.-метод. журнал. – 2011. – Вип. 2. – С. 3–7.
11. Чумак О. В. Соціально-філософський аналіз поняття «інновація» та «інноваційна діяльність» / О. В. Чумак // Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії : зб. наук. праць. – 2009. – Вип. 36. – С. 152–165.
12. Прокопенко Н. Професійне вигорання та його попередження в організації роботи медіаторів / Н. Прокопенко // Відновне правосуддя в Україні. – 2005. – № 4. – С. 55–57.
13. Чаплак Я. В. Симптоми емоційного вигорання [Електронний ресурс] / Я. В. Чаплак, Н. С. Коновчук // Зб. наук. праць. – К., 2009. – Вип. 15. – Режим доступу : http://www.rusnauka.com/15_NPN_2009/Psihologia/46806.doc.htm
14. Овсяннікова В. В. Професійні особливості емоційного вигорання викладача вищого навчального закладу / В. В. Овсяннікова // Вісн. Запорізького нац. ун-ту : зб. наук. праць. – 2011. – № 2. – С. 113–118.

15. Советова О. С. Социальная психология инноваций (Основания, исследования, проблемы) : дис. ... докторара психол. наук : 19.00.05 / О. С. Советова ; Санкт-Петербургский гос. ун-т. – СПб., 1998. – 48 с.

References:

1. Vikarchuk O. I. Innovatsiyna kultura yak ideolohiya upravlinnya dilovoyu aktyvnistyu pidpryyemstva / O. I. Vikarchuk // Visn. Odeskoho hos. un-tu im. I. Mechnykova : zb. nauk. prats. – 2013. – T. 18, vyp. 2. – S. 92–99.

2. Vlasenko Yu. O. Psykholohichnyy analiz innovatsiynoho potentsialu osobystosti : avtoref. dys. na zdobuttya naukovooho stupenya kand. psykhol. nauk : 19.00.01 / Yu. O. Vlasenko ; Odes. nats. un-t im. I. I. Mechnykova. – Odesa, 2003. – 24 s.

3. Yaholkovskyy S. R. Psykholohyya ynnovatsyy: podkhody, modely, protsessy / S. R. Yaholkovskyy ; Nats. yssled. un-t «Vysshaya shkola ekonomyky». – M. : Yzd. dom Vysshey shkoly ekonomyky, 2011. – 272 s.

4. Dychkivska I. M. Innovatsiyni pedahohichni tekhnolohiyi : navch. posib. / I. M. Dychkivska. – K. : Akademvydav, 2004. – 218 s.

5. Hlazkova I. Ya. Problema baryeriv u suchasnyy pedahohichnyy nautsi / I. Ya. Hlazkova // Pedahohika formuvannya tvorchoyi osobystosti u vyshchiy ta zahalnoosvitniy shkolakh : zb. nauk. prats Zaporizkoho Klasychnoho pryvat. un-tu. – 2011. – # 14. – S. 129–137.

6. Psykholohyya zatrudnennoho obshchenyya: Teoryya. Metody. Dyahnostyka. Korrektsyya : ucheb. posob. dlya stud. vyssh. ucheb. zaved. / V. A. Labunskaya, Yu. A. Menzhderyskaya, E. D. Breus. – M. : Akademyya, 2001. – 288 s.

7. Pryhozhyn A. Y. Novovvedenyya: stymuly y prepyat-stvyva (Sotsyal'nye problemy ynnovatyky) / A. Y. Pryhozhyn. – M. : Polytyzdat, 1989. – 271 s.

8. Shtefan L. V. Kharakterolohichni oznaky ponyattya «innovatsiyna kultura» / L. V. Shtefan // Pedahohika formuvannya tvorchoyi osobystosti u vyshchiy ta zahalnoosvitniy shkolakh : zb. nauk. prats Zaporizkoho Klasychnoho pryvat. un-tu. – 2009. – Vyp. 5. – S. 476–481.

9. Psykholohichna entsyklopediya / avtor-uporyad. O. M. Stepanov. – K. : Akademvydav, 2006. – 424 s.

10. Kremen V. Innovatsiynyy styl myslennya lyudyny yak vymoha chasu / V. Kremen // Kreatyvna pedahohika : nauk.-metod. zhurnal. – 2011. – Vyp. 2. – S. 3–7.

11. Chumak O. V. Sotsialno-filosofskyy analiz ponyattya «innovatsiya» ta «innovatsiyna diyalnist» / O. V. Chumak // Humanitarnyy visnyk Zaporizkoyi derzhavnoyi inzhenernoyi akademiyi : zb. nauk. prats. – 2009. – Vyp. 36. – S. 152–165.

12. Prokopenko N. Profesiynne vyhorannya ta yoho poperedzhennya v orhanizatsiyi roboty mediatoriv / N. Prokopenko // Vidnovne pravosuddya v Ukrayini. – 2005. – # 4. – S. 55–57.

13. Chaplak Ya. V. Symptomy emotsiynoho vyhorannya [Elektronnyy resurs] / Ya. V. Chaplak, N S. Konovchuk // Zb. nauk. prats.– K., 2009. – Vyp. 15. – Rezhym dostupu : http://www.rusnauka.com/15_NPN_2009/Psihologia/46806.doc.htm

14. Ovsyannikova V. V. Profesiynni osoblyvosti emotsiynoho vyhorannya vykladacha vyshchoho navchalnoho zakladu / V. V. Ovsyannikova // Visn. Zaporizkoho nats. un-tu : zb. nauk. prats'. – 2011. – # 2. – S. 113–118.

15. Sovetova O. S. Sotsyalnaya psykholohyya ynnovatsyy (Osnovanyya, yssledovanyya, problemy) : dys. ... doktora psykhol. nauk : 19.00.05 / O. S. Sovetova ; Sankt-Peterburhskyy hos. un-t. – SPb., 1998. – 48 s.

Инновации иногда воспринимаются людьми как то, что разрушает их привычки и устоявшийся образ жизни. Поэтому негативные психические реакции на инновации должны быть вполне понятными. Среди разновидностей психических реакций,

которые обуславливают наличие определенных барьеров развертывания инновационной деятельности, ученые выделяют фрустрацию, страх перед творчеством и другие антиинновационные стереотипы. В то же время особое внимание исследователей в настоящее время заслуживают неуверенность и эмоциональное выгорание, которые обуславливают различные болезненные и неадекватные реакции личности на инновационную деятельность. Формирование инновационной культуры связано с развитием творческих способностей и реализацией креативного потенциала самого человека - ее субъекта. Инновационная культура отражает целостную ориентацию человека, закреплённую в мотивах, знаниях, умениях и навыках, а также в образах и нормах поведения.

Ключевые слова: человек, образование, инновационная деятельность, инновационная культура, инновационный барьер, инновационный потенциал.

Innovation sometimes perceived by people as something that destroys their established habits and lifestyles. Therefore, negative psychological reactions innovation should be straightforward. Among the varieties of psychological reactions that cause there are some barriers to the deployment of innovative activity, scientists distinguish frustration, fear and other works antyinnovatsiyi stereotypes. However, special attention of researchers now deserve uncertainty and emotional burnout that cause various painful and inadequate response to individual innovation. Formation of innovative culture associated with the development of creative abilities and creative potential realization of the man - his subject. Innovation culture reflects a holistic orientation rights, enshrined in the motives, knowledge and skills, as well as images and norms of behavior.

Key words: people, education, innovation, innovative culture, innovative barrier innovative potential.